SÉRIE „Právní a organizační základy veřejné správy“

[https://doi.org/10.52058/2695-1592-2021-1\(1\)-237-243](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2021-1(1)-237-243)

Юлія Головка

здобувач кафедри публічного управління та адміністрування Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України, м. Київ, Україна, e-mail: jul4ik_svorin@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-8837-823X>

УДОСКОНАЛЕННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Анотація. У статті здійснено дослідження щодо поліпшення судової системи нашої держави. Останнім часом у нашій країні відбувається чимало подій, їй доводиться долати небезпеки й виклики, при цьому планомірно рухатися в напрямку комплексного реформування та євроінтеграції.

Встановлено, що суспільство сподівається від влади впевнених дій, професіоналізму, відповідальності й динамічних змін на покращення в усіх галузях життєдіяльності суспільства. Право людини на судовий захист є основоположним, конституційним правом. І якраз на державу покладено обов'язок гарантувати своїм громадянам ефективні засоби юридичного захисту та право на справедливий суд відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Українська спільнота потребує результативного, доступного, відкритого й сучасного судочинства. Зазначені запити без сумніву потребують змін та розвитку судової системи, її реформи. В Україні наявна політична воля щодо цього.

Обґрунтовано, що держава має запровадити цілеспрямовану інформаційну політику, направлену на об'єктивне й достовірне висвітлення роботи суддів та судів в ЗМІ, телебаченні та Інтернеті. Для пересічного громадянина судова гілка влади здається закритою системою, до якої потрапляють люди відповідної касты, в якій можуть здійснюватися будь-які прецеденти незалежно від законодавчих норм, і жодного не буде покарано за скоєні чи то правопорушення, чи то злочини. Це відповідно породжує недовіру громадян до законності та справедливості в діяльності державних органів

Визначено, що з метою продуктивного введення зарубіжної практики треба зрозуміти і в належній частині взяти за базис європейську практику, і таким чином найвдаліше застосувати його під час реформування адміністративного судочинства України. Адміністративна досконалість діяльності суду, професіоналізм суддів та персоналу апаратів судів, продуктивний діалог з громадянами, по-максимуму прозора діяльність судів, новітні інформаційні технології – усе це разом гарантує результативність правосуддя в цілому, а відтак – довіру соціуму до судів.

Ключові слова: судова система, структура, правосуддя, юридичний захист, закон, реформування.

Yuliia Holovko

postgraduate student of the Department of Public Administration and Administration of the Institute for the Ukrainian state employment service training institute, Kyiv, Ukraine, e-mail: jul4ik_svorin@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-8837-823X>

IMPROVEMENT OF THE JUDICIAL SYSTEM OF UKRAINE: REGULATORY AND LEGAL ANALYSIS

Abstract. The article is a study on improving the judicial system of our state. Recently, many events have taken place in our country, it has to overcome dangers and challenges, while systematically moving towards comprehensive reform and European integration.

It is established that the society expects from the authorities confident actions, professionalism, responsibility and dynamic changes for improvement in all spheres of life of the society. The human right to judicial protection is a fundamental, constitutional right. And it is the state's responsibility to guarantee its citizens effective remedies and the right to a fair trial in accordance with the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The Ukrainian community needs effective, accessible, open and modern justice. These demands undoubtedly require changes and development of the judiciary, its reform. There is political will in Ukraine in this regard.

It is justified that the state should introduce a purposeful information policy aimed at objective and reliable coverage of the work of judges and courts in the media, television and the Internet. To the average citizen, the judiciary seems to be a closed system that includes people of the appropriate caste, in which any precedent can be set regardless of the law, and no one will be punished for either offenses or crimes. Accordingly, this creates public distrust in the rule of law and justice in the activities of public authorities.

It is determined that in order to productively introduce foreign practice, it is necessary to understand and take European practice as a basis, Of Ukraine. Administrative perfection of court activity, professionalism of judges and court staff, productive dialogue with citizens, maximum transparent activity of courts, the latest information technologies - all this together guarantees the effectiveness of justice in general, and thus - public confidence in the courts.

Key words: judicial system, structure, justice, legal protection, law, reform.

Постановка проблеми. В контексті європейської інтеграції та зміцнення державності Україні вкрай необхідна ефективна в своїй діяльності, стійка до зовнішніх факторів, справедлива та законна в процесі винесення рішень система правосуддя, основним завданням якої є захист прав і свобод людини і

громадянина. На сьогодні громадяни зневірилися в законності та справедливості схвалюваних суддями рішень. Тому, з метою повернення такої довіри, судовій системі необхідні докорінні зміни як з правової точки зору, так і у свідомості суддівського апарату та громадянського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням пріоритетами судової реформи на сучасному етапі, розкриття сутності судової системи, територіальної побудови системи судів загальної юрисдикції займалися такі вчені як Коліушко І., Куйбіда Р., Хотинська-Нор О., Закропивний О. Колос Б., Лобаз Н. та ін. Проте, комплексні дослідження модернізаційного розвитку судової системи не здійснювалися.

Мета статті – здійснити дослідження удосконалення судової системи на основі аналізу нормативно-правового забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні Україна перебуває на шляху змін і реформ, направлених на підвищення ефективної діяльності всіх органів державної влади, в тому числі й судової ланки, яка здійснює свою діяльність шляхом розв'язання правових конфліктів між громадянами, органами влади та організаціями. Згідно з Конституцією України судова система покликана захищати громадян, їх права та обов'язки як від неправомірних дій держави, так і від посягань інших громадян чи організацій, тому що саме правосуддя є гарантом законності, справедливості та порядку у суспільстві. Відтак, довіра до органів правосуддя є запорукою нормального та ефективного їх функціонування.

Безперечно, судова система не може функціонувати ізольовано від суспільства. Мобільність та неупередженість вітчизняних ЗМІ в гонитві за сенсацією призвели до того, що практично кожного дня ЗМІ в негативному світлі виставляють діяльність судів, показуючи на фоні резонансних судових процесів виступи та коментарі політиків щодо цих процесів, які висловлюють свої суб'єктивні думки, обов'язково вказуючи на негативну діяльність суддів, відсутність у них професіоналізму та справедливості у вирішенні справ, загострюючи питання на тому, що вся діяльність судової системи пронизана корупцією та хабарництвом. Такі гучні та красномовні заяви виступаючих, які з ефектом блискавки транслиуються різними вітчизняними ЗМІ, для пересічного громадянина, на фоні відсутності будь-яких коментарів з боку керівництва судів, стають практично єдиним джерелом отримання інформації та ще однією підставою для недовіри до судової гілки влади [6].

Маючи бажання, виправити такі прогалини в роботі суду досить просто. Для цього потрібно висвітлювати в ЗМІ та на телебаченні інформацію про щоденну роботу суду (резонансні слухання, зміни в судовому законодавстві, пропозиції щодо вдосконалення роботи судів тощо). Не спотворюючи дійсності, створювати на ТБ

програми, які зацікавлять громадян в роботі суду та розкажуть про його роботу, відкриють суд для пересічного українця. Не слід забувати і про правову обізнаність громадян. Незнання у будь-якій сфері лякає людей, тому роз'яснити права та обов'язки громадян необхідно щодня – що і має стати ще одним завданням суду. Найпростішим, на нашу думку, та найефективнішим методом

стане ведення кожним судом на своєму сайті тижневого інтернет-журналу, в якому будуть розмішуватись судова практика уже розглянутих судових справ та новини з життя та діяльності суду.

На наш погляд, держава має запровадити цілеспрямовану інформаційну політику, направлену на об'єктивне й достовірне висвітлення роботи суддів та судів в ЗМІ, телебаченні та Інтернеті. Згідно із даними Центру Разумкова [7] більшість громадян (43 %) схильні до думки, що призначення суддів має бути у компетенції спеціально створеного для цього органу, який був би незалежним від законодавчої та виконавчої влади, членами якого були б судді та представники громадськості, щоб не було жодного політика, тільки громада та фахівці. Інші 28% опитаних вважають, що посади суддів мають бути виборними. Крім того, лише 2% респондентів підтримують ідею призначення суддів пожиттєво, тоді як 41 % – висловлюються за те, щоб суддів перепризначали кожні 5 років.

Незважаючи на різноманіття негативних чинників, недовіри суспільства до суду, за результатами соціологічних досліджень найбільш проблемним фактором в українському правосудді, що впливає на зниження авторитету суддівського апарату, є корупція. З метою знищення всіх можливих корупційних елементів в органах державної влади, в тому числі судових, Верховною Радою України прийнято низку законодавчих актів: Закон України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» [2], Закон України «Про запобігання корупції» [3] та Закон України «Про очищення влади» [4]. Ще раніше для подолання корупції в державі у 2011 р. прийнято Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції». Проте значних результатів із викорінення корупції в державних органах закон не дав. Тому у 2014 р. прийнято новий закон, в якому визначено правові та організаційні основи системи запобігання та протидії корупції – Закон України «Про запобігання корупції» [3].

Прийняттям ще одного законодавчого акта держава має на меті повернути в суспільстві довіру до правосуддя. Тому саме Законом України «Про відновлення довіри до судової гілки влади в Україні» [2] введено в дію тимчасово посилені заходи з використанням існуючих процедур розгляду питань про притягнення суддів судів загальної юрисдикції до дисциплінарної відповідальності і звільнення з посади у зв'язку з порушенням присяги. Саме з метою підвищення авторитету судової влади України та довіри громадян до правосуддя, відновлення законності та справедливості, цей Закон було терміново розроблено та ухвалено Верховною Радою України

Ще одним правовим механізмом очищення влади від корупції є Закон України «Про очищення влади» [4], яким покликано проведення очищення влади (люстрації) для захисту та утвердження демократичних цінностей, верховенства права та прав людини в Україні.

Суддівський апарат готовий починати проводити злагоджені дії з іншими гілками влади задля побудови незалежної, ефективної та європейської судової системи в Україні. У відкритому зверненні зборів суддів Верховного Суду України у 2015 році вказано про можливість побудови в Україні незалежної та

ефективної судової системи [1]. Кожне процесуальне законодавство передбачає терміни для розгляду справ в залежності від їх юрисдикції, підсудності та категорій. Зіткнувшись з процесуальними нормами на практиці, ми усвідомлюємо, що розгляд справи може затягнутися не лише на місяці, а й на роки.

Наприклад, у господарському процесі сторони справи використовують один із методів затягування судового процесу – процесуальну диверсію. Сторони, які конфліктують, застосовують судовий процес не для розв'язання спору, який утворився між ними, а для блокування відповідних господарських діянь підприємства-противника через судову тяганину.

Ми пропонуємо на законодавчому рівні встановити більш чіткі строки розгляду справ в судах, визначити причини, через які можна переносити розгляд справи, та встановити відповідальність суддів за порушення визначених строків законодавства.

Вступаючи на посаду вперше, суддя набуває повноваження судді після складення присяги. Суддя присягає українському народові об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно, справедливо та фахово виконувати правосуддя від імені України, послуговуючись принципом верховенства права, підкоряючись тільки закону, чесно та сумлінно реалізувати повноваження та здійснювати обов'язки судді, додержуватися етичних принципів і правил поведінки судді, не вчиняти дій, котрі дискредитують звання судді чи підривають авторитет правосуддя ст. 57 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» [5].

Так, дотримання зазначених у присязі вимог має забезпечити довіру громадян до судді в процесі здійснення ним правосуддя, створити образ чесного, справедливого, неупередженого та незалежного творця правосуддя. У статті 106 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» [5] зазначені підстави притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Законодавством начебто встановлена відповідальність судді за вчинення ним неправомірних дій у процесі здійснення правосуддя, проте притягнути суддю до дисциплінарної чи до кримінальної відповідальності майже неможливо. Яскравим виявом цього є ст. 126 Конституції України, де зазначено, що без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Для пересічного громадянина судова гілка влади здається закритою системою, до якої потрапляють люди відповідної касты, в якій можуть здійснюватися будь-які

прецеденти незалежно від законодавчих норм, і жодного не буде покарано за скоєні чи то правопорушення, чи то злочини. Це відповідно породжує недовіру громадян до законності та справедливості в діяльності державних органів, у тому числі судових, тому про чесність та неупередженість судді ставиться велике питання у свідомості громадян.

Досліджуючи причини та фактори, що зумовили втрату довіри суспільства до судової гілки влади, ми встановили, що для того, щоб змінити ставлення суспільства до правосуддя та до судді зокрема, необхідні докорінні системні зміни. Такі, що наблизять судову владу до нагальних потреб громадян, зітруть стіни закритості та нададуть впевненість у верховенстві закону та судового захисту кожному українцю. Обговорення питання реформування судової системи в Україні триває досить довгий час [7].

Українські суди повинні захищати права та свободи громадянина, відстоювати європейські цінності, здійснювати неупереджене судочинство з належною якістю, результативністю та в розумні терміни. Практика значної частини європейських держав засвідчує, що адміністративні суди можуть стати доступним та результативним інструментом захисту прав, свобод та інтересів особи від порушень із боку органів державної влади та місцевого самоврядування. Через це зважання на здобутки європейських країн в галузі адміністративного процесу, правові стандарти, напрацьовані на загальноєвропейському рівні, вивчення досвіду Європейського суду з прав людини – необхідна умова напрацювання та покращення теоретичних та нормативних підвалин діяльності адміністративних судів в Україні [6].

За результатами дослідження іноземної практики та опрацювання пропозицій європейських експертів рекомендовано:

- займатися розвитком системи альтернативних напрямків вирішення спорів, про котру йдеться роками, однак відповідного впровадження в національну правову систему вона так і не дістала;
- ввести збалансовану систему процесуальних фільтрів стосовно справ, котрі розглядаються в судах апеляційної та касаційної інстанцій;
- зміцнити процесуальні процедури створення єдності судової практики;
- передивитися предметну підсудність адміністративних справ.

Висновки. Зважаючи на те, що в українське судочинство вводяться міжнародні стандарти прав людини, судове функціонування має відповідати високим нормам європейського зразка. Адміністративне судочинство, своєю чергою, має прагнути досягти певних стандартів і реалізувати їх у життя. А для продуктивного введення зарубіжної практики треба зрозуміти і в належній частині взяти за базис європейську практику, і таким чином найвдаліше застосувати його під час реформування адміністративного судочинства України. Проведення фундаментальної судової реформи є важливим кроком для нашої держави, а зміни, які вплинуть на ефективність функціонування судової системи, поволі повертатимуть зламану довіру суспільства. Кроки з реформування поступово повернуть інвестиційну привабливість України на міжнародній арені, скоротять видатки з Державного бюджету на утримання судової гілки влади, зміниться ставлення і самих суддів до процесів прийняття рішень.

Література:

1. Відкрите звернення зборів суддів Верховного Суду України від 12.02.2015. URL: https://zib.com.ua/ua/114457-za_dopomogoyu_pereatestacii_vlada_hoche_kontrolyuvati_sud_-_html

2. Закон України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» № 1188-VII від 8 квітня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1188-18#Text>
3. Закон України «Про запобігання корупції» № 1700-VII від 14 жовтня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
4. Закон України «Про очищення влади» № 1682-VII від 16 вересня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text>
5. Закон України «Про судоустрій та статус суддів» № 1402-VIII від 2 червня 2016 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
6. Колос Б. О., Лобаз Н. Л. Якою повинна бути судова система України? Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. Серія : Економічні науки. 2018. Т. 20, № 86. С. 121-124.
7. Соціальне опитування центру Разумкова. URL: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=516

References:

1. Vidkryte zvernennia zboriv suddiv Verkhovnoho Sudu Ukrainy [Open appeal of the meeting of judges of the Supreme Court of Ukraine] (2015, February 12). Retrieved from: https://zib.com.ua/ua/114457-za_dopomogoyu_pereatestacii_vlada_hoche_kontrolyuvati_sud_-__.html [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy «Pro vidnovlennia doviry do sudovoi vlady v Ukraini» vid 08.04.2014 № 1188-VII [Law of Ukraine “On Restoration of Confidence in the Judiciary in Ukraine” of 08.04.2014 № 1188-VII] (April 8, 2014). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1188-18#Text> [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy «Pro zapobihannia koruptsii» vid 14.10.2014 № 1700-VII [Law of Ukraine “On Prevention of Corruption” of 14.10.2014 № 1700-VII] (October 14, 2014) Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy «Pro ochyshchennia vlady» vid 16.09.2014 № 1682-VII [Law of Ukraine “On Purification of Power” of 16.09.2014 № 1682-VII] (September 16, 2014). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text> [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy «Pro sudoustrii ta status suddiv» vid 2.06.2016 № 1402-VIII [Law of Ukraine “On the Judiciary and the Status of Judges” of 2.06.2016 № 1402-VIII] (June 2, 2016). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> [in Ukrainian]
6. Kolos, B. O., Lobaz, N. L. (2018) Yakoiu povynna buty sudova systema Ukrainy? [What should be the judicial system of Ukraine?] *Naukovyi visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu veterynarnoi medytsyny ta biotekhnolohii imeni S. Z. Gzhytskoho. Seriiia : Ekonomichni nauky – Scientific Bulletin of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnology named after SZ Gzhytsky. Series: Economic Sciences.* T. 20, vol. 86, pp. 121-124 [in Ukrainian].
7. Sotsialne opytuvannia tsentru Razumkova [Social survey of the Razumkov Center]. Retrieved from: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=516 [in Ukrainian].